

ПЕРСОНАЛІЇ

УДК 791.633–051(477)Ков

О. В. Безручко

УКРАЇНСЬКИЙ РЕЖИСЕР І ОПЕРАТОР ДОКУМЕНТАЛЬНОГО КІНО, ПЕДАГОГ ЕКРАННИХ МИСТЕЦТВ ОЛЕКСАНДР КОВАЛЬ: ШЛЯХ ВІД УЧНЯ ДО ВЧИТЕЛЯ

У статті досліджено життя і творчість видатного українського режисера й оператора документального кіно Олександра Івановича Ковалю, його кінопедагогічну діяльність в Інституті екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого.

Ключові слова: Олександр Коваль, кіноосвіта в Україні, Роман Кармен, кінорежисер, кінофакультет, документальне кіно, майстерня.

В статье исследуется жизнь и творчество выдающегося украинского режиссера и оператора документального кино Александра Ивановича Ковалю, его кинопедагогическая деятельность в Институте экранных искусств Киевского национального университета театра, кино и телевидения им. И. К. Карпенко-Карого.

Ключевые слова: Александр Коваль, кинообразование в Украине, Роман Кармен, кинорежиссер, кинофакультет, документальное кино, мастерская.

The article is devoted to life and creation work of the prominent Ukrainian film director and operator of the documentary cinema Oleksandr I. Koval', his cinema pedagogical activity in Institute of the CRT arts of the Kyiv National I. K. Karpenko-Kary Theatre, Cinema and Television University.

Keywords: Oleksandr I. Koval', cinemaeducation in Ukraine, Roman Karmen, film director, cinemafaculty, documentary cinema, workshop.

Проблема, якій присвячено цю статтю, полягає в тому, що українські кінознавці, крім І. Зубавіної [2; 3], Р. Свято [7] та інших, недостатньо досліджували життя, творчість і кінопедагогічну діяльність українського кінорежисера, оператора, кінопедагога, народного артиста України (1993), професора (2004), лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка (1991), лауреата Державної премії України імені Олександра Довженка 2006 року («За видатний внесок у розвиток вітчизняного кіномистецтва»), члена-кореспондента Національної академії мистецтв України (1997) Олександра Івановича Коваля (нар. 7 травня 1945 р. в с. Жердова Броварського р-ну Київської обл.), який, без перебільшення, є класиком українського документального кінематографа.

Мета цієї статті: дослідити та проаналізувати сторінки життя, творчості та кінопедагогічної діяльності уславленого українського режисера й оператора документальних фільмів, кінопедагога, члена Національної спілки кінематографістів України О. Ковалю.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою вивчення творчої спадщини провідних українських митців, які з тих чи інших причин опинилися поза увагою вітчизняних кінознавців.

Наукові завдання цієї статті: дослідити життєвий і творчий шлях Олександра Ковалю від студента майстерні видатного російського режисера-документаліста, кінооператора Романа Кармена у Всесоюзному державному інституті кінематографії (нині – Всеросійський державний університет кінематографії ім. С. А. Герасимова) до провідного режисера й оператора документального кіно; проаналізувати творчу (як режисера-оператора) та адміністративну (як директора кіностудії) діяльність на Українській студії хронікально-документальних фільмів («Укркінохроніка»); навести список документальних фільмів, знятих митцем на «Укркінохроніці»; реконстру-

ювати педагогічну роботу О. Ковалю як художнього керівника майстерень документального кіно та завідувача кафедри кінорежисури і кінодраматургії Інституту екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого; розповісти про творчі здобутки учнів О. Ковалю.

Свій шлях до вершин Олександр Іванович Коваль починав із самих низів: працював слюсарем на заводі (1961–1963), освітлювачем на студії («Укркінохроніка», 1963–1966 рр.). Набутий життєвий досвід допоміг О. Ковалю зрозуміти життя, прагнення та сподівання звичайних людей, оспівуванню яких він присвятив своє творче життя.

Олександр Коваль навчався у Всесоюзному державному інституті кінематографії (ВДІК) у майстерні видатного російського режисера-документаліста, кінооператора, народного артиста СРСР (1966), Героя Соціалістичної Праці (1976), лауреата Ленінської (1960) та Державних премій СРСР (1942, 1947, 1952, 1975) Романа Лазаровича Кармена (29 листопада 1906 р., Одеса – 28 квітня 1978 р., Москва).

«Я, коли вступав, то йшов уже безпосередньо до нього. Хоч я Кармена нечасто й бачив, зрештою, як і весь наш курс. У ВДІКу, як і в нашому інституті, як і, скажімо, в Сорбонні, вчать уже самі стіни й коридор. А ще – спілкування з колегами-студентами. І, звісно, бажання вчитися. Бо, як казав ще Сергій Ейзенштейн, режисурі навчити не можна. Але навчитися – можна, – розповідав О. Коваль про специфіку навчання в уславленого майстра документального кіно. – Кармен весь час перебував на зйомках. <...> Але для мене сила була вже в самому його прізвищі. А коли він приїздив і в нас був “майстерський день”, то ми, його учні, з нього за цей день вимотували всі жили й випивали всі соки. І витягували з нього все те, що він не встигав давати на лекціях. До речі, він лекцій як таких не читав. Бо ж кінематограф – не арифметика. Це таке

мистецтво, де від перестановки додатків сума може змінюватися» [7, с. 36].

Своє навчання в кіноінституті О. Коваль поєднував з роботою на Західно-Сибірській та Далекосхідній студіях хроніки (1968–1969). Майстер підтримав ініціативу свого учня, який одночасно вчився і працював на кіновиробництві, вимагаючи, утім, вчасно написати курсову роботу. О. Коваль уважає такий стиль навчання корисним: «Досвіду я там набув неабиякого. От нині я кажу своїм новим студентам: за перший курс зняти два короткометражні відеофільми на п'ять-десять хвилин. А вони ходять і плачуть: “А я не знаю, про що знімати”».

Для порівняння: від мене тоді вимагали зняти вісім сюжетів для кіножурналу в місяць. Це, по суті, вісім мікрофільмів. Чотири я мав дати для Хабаровської студії і чотири для ЦСД [Центральної студії документальних фільмів у Москві. – О. Б.]. Такі були правила. І ніхто мене на запитував, хочу я чи ні. І я ці сюжети знаходив. Тож коли мені хтось отаке каже, що не знає, я відповідаю: “А чого ти взагалі сюди прийшов? Йди в адвокати”.

Саме тому, коли набираю на курс, намагаюся брати дорослих людей, не після школи. В документальне кіно мають іти вже люди сформовані. Це в ігрове кіно приходять зеленими, з єдиним бажанням – прокинутися режисером ігрового кіно, а навколо в ліжку – “штабелями” голі актриси» [7, с. 37].

Після закінчення ВДІКу в 1971 році за спеціальністю «Режисура документального кіно» все своє творче життя Олександр Іванович присвятив Українській студії хронікально-документальних фільмів («Укркінохроніка»): як режисер-оператор (1971–1997) та директор кіностудії (1997–2003).

У творчому доробку видатного українського майстра кінодокументалістики понад вісімдесят кінокартин, лєвова частка яких увквітчана престижними нагородами міжнародних

і вітчизняних кінофестивалів: «Сектор мовчання» (1970 р., приз II Республіканського кінофестивалю «Молоді – молодим», Дніпропетровськ, 1971 р.; срібна медаль Міжнародного кінофестивалю «Кіномарина – 73», Одеса, 1973 р.); «Леся Українка» (1971 р., у співавторстві); «Мій давній друг» (1972); «Крила Перемоги» (1973); «Майбутнє починається сьогодні» (1973); «9 травня і на все життя» (1974 р., приз IV Республіканського кінофестивалю дитячих та юнацьких фільмів, Суми, 1975 р.); «Три тренери» (1975); «Про друзів-товаришів» (1975); «Шлях до тунелю» (1975 р., диплом Республіканського кінофестивалю в Жданові, 1975 р.; приз «Срібний голуб» Міжнародного кінофестивалю, Лейпциг, 1976 р.); «Кононови» (1975 р., головний приз IV Республіканського кінофестивалю «Молоді – молодим», Харків, 1976 р.); «Після уроків» (1976); «У відповіді кожний» (1976); «Григорій Іванович Петровський» (1977); «Рейс дружби» (1977); «Хліб України ювілейного року» (1977); «Україна сьогодні» (1978 р., диплом журі IV Республіканського кінофестивалю «Людина праці на екрані», Кременчук, 1978 р.); «Меланчине весілля» (1978 р., диплом і приз ЦК ЛКСМУ на X Республіканському кінофестивалі «Молодість», Київ, 1979 р.; диплом і приз «Срібний голуб» Міжнародного кінофестивалю документальних короткометражних фільмів, Лейпциг, 1979 р.; головний приз і диплом журі режисеру за плідний авторський пошук V Республіканського кінофестивалю «Людина праці на екрані», Ворошиловград, 1980 р.); «Отак і пишу. Остап Вишня» (1982); «На червоній косі» (1986); «Поріг» (1987); «Як нам майбутнє дається» (1987); «На Різдво» (1988); «Притулок» (1989); «Тарас» (1989); «Ой, горе, це ж гості до мене» (1989 р., диплом Міжнародного кінофестивалю в Тампере); «Перед іконою» (1990); «Притулок» (1990 р., приз «Срібний орел» IV Міжнародного кінофестивалю історичного кіно в Парижі); «Дім. Рідна земля» (1990 р., головний приз I Всеукраїнського кінофестивалю

«За кращий документальний фільм»); «Незаконні діти Антона Веберна» (1992 р., приз за творчий пошук Міжнародного кінофестивалю в Берліні); «Світ Параски Горицвіт» (1992); «Грішна Доза з Криворівні» (1993); «Заповіт Йосипа Сліпого» (1995–1996 рр. – чотири серії: «Терновий вінок», «Гряди по мені», «Неофіти», «А ще не сьома печатка»); цикл документальних фільмів про відомих жінок України; «“Гамлет” з хепі-ендом» (2003 р., золота медаль Ханжонківського фестивалю, Москва, Гран-прі «Золотий кадр» на кінофестивалі «Кінолітопис – 2004», Київ) та ін.

Український режисер документального кіно, сценарист, педагог екранних мистецтв, заслужений діяч мистецтв України (1998), професор (2007), дійсний член (академік) Євразійської академії телебачення та радіомовлення (2005), кавалер ордена Святого Рівноапостольного князя Володимира Великого III ступеня та ордена «За заслуги» III ступеня Юрій Михайлович Терещенко (нар. 28 листопада 1955 р. в м. Києві) вважає, що лідером студії «Укркінохроніка», «безумовно, був Олександр Коваль» [1].

У студентські роки Юрій Терещенко та його одногрупники Сергій Буковський і Володимир Оселедчик потрапили на практику до Олександра Коваля, який у досить цікавій манері виховував молодих митців: «Хлопці були асистентами, приїздили до мене в село, де я їм під самогон та картоплю “в мундирах” вичитував більше, ніж в аудиторії. Після того, як всі вони пішли в самостійне творче життя, до мене нагодився Василь Цвіркунов і сказав тоном, який не передбачає відмовок: “Час набирати майстерню!” Я рушив на кінофакультет» [3, с. 81].

Як розповідав Ю. Терещенко автору дослідження, саме О. Коваль запропонував йому на початку 1992 року бути другим педагогом у власній майстерні режисерів документального кіно. О. Коваль висловив пропозицію розподілити

обов'язки так: він займається практичною режисурою, а Терещенко читає лекції [8]. Ю. Терещенко викладав «Кінорежисуру» («Майстерність кінорежисури» («Режисури документального кіно»)) на курсі режисерів документального кіно з третього по п'ятий курс [6, арк. 8].

Через рік Віктор Борисович Кісін попросив Ю. Терещенка прочитати теорію документального кіно і його курсу, а влітку 1994 року запропонував Юрію Михайловичу Терещенку разом з Віктором Володимировичем Михайловим і Михайлом Геннадійовичем Лебедевим набрати експериментальну майстерню телерепортерів (режисер – оператор – журналіст).

З 2004 року О. Коваль обіймає посаду завідувача кафедри кінорежисури і кінодраматургії Інституту екранних мистецтв (ІЕМ) Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого (КНУТКТ) та очолює роботу в лабораторії екранних мистецтв Інституту проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України.

Видатний український кінодокументаліст приділяє увагу методичній і науковій роботі: працює над новими програмами навчальних курсів з кінорежисури, пише статті до наукових збірників (наприклад, стаття «Про кінорежисуру, учительвання та Болонську конвенцію» в збірнику наукових праць «Медіаосвіта в Україні. Сучасний стан, проблеми розвитку»), уже декілька років розробляє фундаментальний підручник «Режисура документального фільму».

Основою педагогічної парадигми О. Ковалю завжди було прагнення привчити студентів-режисерів документального кіно до постійного пошуку можливостей розкриття людських характерів у будь-якій ситуації, що заклав у ньому ще у ВДІКу його вчитель Р. Кармен.

Адміністративна робота не заважає педагогічній – уже досить тривалий час О. Коваль як художній керівник майстерні режисури документального фільму та групи асистентури-

стажування магістрів виховує молодих митців екрана в ІЕМ КНУТКТ, читає курси лекцій, веде практичні й індивідуальні заняття з кінорежисури, найголовніше – щиро передає власний безцінний досвід, прищеплює палку любов до кінематографа.

Одним із головних постулатів педагогічної методи О. Ковалья є важливість відбору учнів: «Уже скільки років минуло, а й досі хвилююся, формуючи курс: у нашій роботі не так страшно взяти бездарного, найстрашніше – проглянути генія, бо він потім усе життя вихвалитиметься, що його “Коваль не взяв”» [3, с. 81].

Одна з учениць О. Ковалья – Марина Юріївна Кондратьєва (нар. 25 грудня 1977 р. в м. Києві) – під час навчання в його майстерні зняла короткометражні документальні стрічки «Вікно» (1995), «Риба Мадейра» (1996), «Обличчя» (1997 р., автор сценарію).

У 1997 році на «Укркінохроніці» М. Кондратьєва за власним сценарієм зняла короткометражний документальний фільм «Сьогодні», у якому розповідалося про «стиль життя й почуття сучасної молоді» [2, с. 87]. Продюсер цієї стрічки – її вчитель О. Коваль.

М. Кондратьєва після документального фільму «І...» (1999 р., автор сценарію) у 2000 році захистилася короткометражним документальним фільмом «Сто років у пошуках самотності» (17 хв.), в основі якого – «історія реальної родини, чоловіка та жінки, які прожили разом 66 років. Цей фільм про країну та покоління, якого вже немає. Фільм складається з хронікального матеріалу, музики та фотодокументів, які відповідають часу та місцю дії» [5, с. 13].

У 2007 році М. Кондратьєва за власним сценарієм на студії «Укркінохроніка» зняла короткометражний документальний фільм «Один день з життя хірурга», у якому розповідалося про талановитого хірурга, доктора медичних наук, професора,

дійсного члена Національної академії наук України Олега Євгеновича Боброва, який «робить надзвичайно складні операції, навіть ті, від яких відмовились інші фахівці. Його життя – це 8-ма клінічна лікарня в Києві. Тут він працює, мріє, розмірковує про життя. У фільмі відображено один день людини, яка все своє життя присвятила рятуванню інших людей» [9, с. 56].

Нині колишня студентка є науковим співробітником очолюваної О. Ковалем лабораторії екранних технологій Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України. Після короткометражної документальної стрічки «Один день з життя хірурга» М. Кондратьєва 2009 року представила на Каннському кінофестивалі свій повнометражний дебют «Одного разу я прокинусь...», що був показаний у НАМ України, де працюють молода режисерка та її вчитель.

О. Коваль вчить своїх учнів не лише знімати фільми, але й писати сценарії: «Та от на днях до мене заходив Олексій Андрієнко, приніс дві свої нові книжки. Розповів, що його п'єсу – “Останній забій” – погодився в Москві ставити Валентин Гафт. Він пішов у письменники, та водночас знімає ігровий фільм за своїм сценарієм. І пише. А їх так і вчу: як нема змоги знімати – пишіть. І, як-то кажуть, жодного дня без рядка» [7, с. 39].

Тетяна Валентинівна Калужна захистилася у 2000 році фільмом «Порода» (30 хв., за власним сценарієм), у якому розповідається про те, як студентка-кінематографістка приїжджає до рідної оселі. «Мати просить доньку повернутися жити додому, бо ніхто їй не допоможе серед чужих людей. Мати й дочка – рідна кров, але... Їм важко жити окремо, і боляче разом» [5, с. 14].

У 2005 році Т. Калужна за власним сценарієм на Національній кінематеці України зняла короткометражний фільм «Алло, мамо!» (9 хв.), який брав участь у конкурсній програмі II Московського фестивалю дійсного кіно «КИНОТЕАТР. ДОС» (2006): «10 хвилин з життя молодих людей, яких Місто та Обставини відірвали від матерів.

У фільмі кілька героїв. Усі вони намагаються утримати зв'язок з мамою. Хоча б і телефонним дротом. Студентський гуртожиток, вокзал, пологовий будинок... не завжди вони говорять те, що хочуть почути матері, але головне – вони кажуть: “Алло, мамо!”» [9, с. 34].

Робота М. Шавеля – учня О. Ковалю – «Жити страшно, вмирати смішно» відзначена нагородами фестивалів.

О. Коваль пишається своїми учнями: «З Валіком Васяновичем у мене був дуже приємний епізод. Якраз сидів я в селі... Зима, противна така погода, сніг мокрий падає. Я вдягнувся у кирзові чоботи, куфайку і йду собі в крамницю. Аж тут дзвонить мобільний. “Олександр Івановичу, це Валік Васянович. Я коротко, бо нема де поповнити рахунок. Я з Клермон-Феррана. Щойно ми з вами отримали золото...” І зв'язок обривається. Я тоді у магазині всім “виставив”, і ще три дні до мене на “похмілку” півсела приходило святкувати» [7, с. 39].

О. Коваль передає власний безцінний досвід не лише своїм учням, але й студентам інших творчих вишів України. Зокрема, 2 листопада 2011 року в Будинку кіно в рамках освітньо-творчого проекту «Національна спілка кінематографістів України – студентам київських кіновузів» відбувся майстер-клас кінорежисера, народного артиста України, члена-кореспондента НАМ України, професора Олександра Івановича Ковалю.

Для педагогічної парадигми О. Ковалю характерно, що він не ділить учнів на своїх і чужих. Так, випускників майстерні В. П. Небери Сергія Буковського та майстерні Л. М. Осики Олеся Саніна, які проходили практику в нього, Олександр Іванович із повним правом називає своїми учнями: «В фільмі з циклу “Невідоме кіно”», що у 1990-ті роки зняли мої учні Сергій Буковський та Олесь Санін, є такий епізод: сидить Олександр Коваль в електричці – можливо, їде звичним маршрутом з Києва до рідного села, або у зворотньому напрямі» [2, с. 27].

І. Зубавіна зазначає, що О. Коваль при кожній нагоді згадує про своїх учнів, які стали відомими митцями не лише в Україні, але й поза її межами: «Мені є ким пишатися – Олексій Росич, Марина Кондратьєва, Максим Сурков, Валентин Васянович та інші...» [2, с. 27].

Крім того, Олександр Коваль не проти, аби його учні продовжували навчання в інших майстрів: «Васянович після мене ще до Вайди поїхав повчитися» [7, с. 39].

О. Коваль займається також науковою роботою. Наприклад, на науковій конференції «Сучасні стратегії екранної освіти: українська версія», яку влаштувала НАМ України, він виступав з доповіддю «Особливості виховання кінорежисерів в Інституті екранних мистецтв КНУТКиТ імені І. К. Карпенка-Карого».

Багаторічна плідна діяльність патріарха українського документального кіно винагороджена любов'ю глядачів за його чудові фільми, призами престижних кінофестивалів, урядовими нагородами (орденами «За заслуги» III ступеня (2001) та «Знак Пошани» (1986), Грамотою Президії Верховної Ради УРСР (1981), медаллю «Ветеран праці» (1989), Почесною грамотою Верховної Ради України (2005), золотою медаллю АМУ (2005)) і, найголовніше, вдячністю молодого покоління кінематографістів, яким Олександр Іванович Коваль відкрив шлях у мистецтво.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що поставлені наукові завдання виконано: досліджено життєвий і творчий шлях О. Ковалю від студента майстерні видатного російського режисера-документаліста, кінооператора Р. Кармена у Всесоюзному державному інституті кінематографії до провідного режисера й оператора документального кіно; проаналізовано творчу (як режисера-оператора) та адміністративну (як директора кіностудії) діяльність на Українській студії хронікально-документальних фільмів («Укркінохроніка»); наведено список документальних фільмів, знятих митцем на «Укркінохроніці»; реконструйовано педагогічну роботу як художнього керівни-

ка майстерень документального кіно та завідувача кафедри кінорежисури і кінодраматургії Інституту екранних мистецтв Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого; розглянуто творчі здобутки учнів О. Коваля.

Утім, перспективи наукових розвідок залишаються великими, оскільки специфіка кінопедагогічної діяльності Олександра Івановича Коваля в ІЕМ КНУТКТ, творчої та адміністративної роботи в очолюваній ним лабораторії екранних мистецтв Інституту проблем сучасного мистецтва НАМ України ще не достатньо вивчена.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюховецька Л. Юрій Терещенко: «Коли ти не байдужий» / Лариса Брюховецька // Кіно-Театр. – 2008. – № 3. – С. 41.
2. Зубавіна І. Б. Кінематограф незалежної України: тенденції, фільми, постаті / І. Б. Зубавіна ; Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України. – К. : Фенікс, 2007. – 296 с.
3. Зубавіна І. «Документальні побрехеньки» Олександра Коваля / Ірина Зубавіна // КІНО-КОЛО. – 2005. – № 26. – С. 75–81.
4. Кіно-відео 1996–1997 : анотований каталог. – К., 1999. – 232 с.
5. Мистецтво молодих – 2000 : каталог дипломних робіт випускників КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого 1996–2000 / Академія мистецтв України ; Національна спілка кінематографістів України ; Міністерство культури і мистецтв України ; КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого ; упоряд. І. Б. Зубавіна. – К. : ВПП «Компас», 2000. – 84 с.
6. Особова справа Терещенка Юрія Михайловича // Архів Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого, ф. 11, оп. 2, арк. 1–32.
7. Свято Р. Олександр Коваль: «Я завжди був донкіхотом...» / Роксоляна Свято // Кіно-Театр. – 2010. – № 6. – С. 35–39.
8. Терещенко Ю. М. Інтерв'ю 21 травня 2001 року / Ю. М. Терещенко // Приватний архів автора.
9. Фільми України 2005–2008 : анотований каталог. – К., 2008. – 287 с.

SUMMARY

This article is devoted to life and creation work of the famous Ukrainian director and operator of documentary film, educator, National Artist of Ukraine (1993), Professor (2004), Shevchenko National Prize laureate (1991), Dovzhenko State Prize laureate 2006 («For outstanding contribution to the cinema»), corresponding member of the National Academy of Arts of Ukraine (1997), Oleksandr Koval' (b. May 7, 1945 in the village Zherdova Kiev region., Ukraine), his work in cinema pedagogical activity at the Kyiv National I. K. Karpenko-Kary Theatre, Cinema and Television University.

After graduation from the State Institute of Cinematography in 1971 «Direction the Documentary Film», his entire creative life Oleksandr Koval' devoted to Ukrainian studies of chronics and documentary films («Ukrkinohronika»): as director and operator (1971–1997) and director of the studio (1997–2003). Among the creative works of famous Ukrainian artist are documentaries of more than eighty films, most of which got prestigious awards at the international and country film festivals.

Since 2004 O. Koval' works as a head of the Department of Film and Screen Arts at the Institute of Screenwriting (IEM) at the Kyiv National I. K. Karpenko-Kary Theatre Cinema and Television University and was a head in the laboratory of screen arts of the Institute of Contemporary Art National Academy of Arts of Ukraine.

Keywords: Oleksandr I. Koval', cinemaeducation in Ukraine, Roman Karmen, film director, cinemafaculty, documentary cinema, workshop.